

Többkomponensű rendszerek

Komponens és fázis

Komponens

- A rendszer kémiailag megkülönböztethető részei, alkotói.
- Egykomponensű rendszerek (tisztá anyagok), pl.: víz, gyémánt.
- Többkomponensű rendszerek (keverékek, oldatok, elegyek) pl.: léghőrt alkotó levegő (gázelegy), tengervíz (különböző sók oldata).

Fázis

- A rendszer határfelületekkel elhatárolt, fizikailag megkülönböztethető része. Ezeket a határfelületeket fázishatároknak nevezzük.
- Egy fázison belül a fizikai tulajdonságok lehetnek:

Állandóak
Homogén rendszer

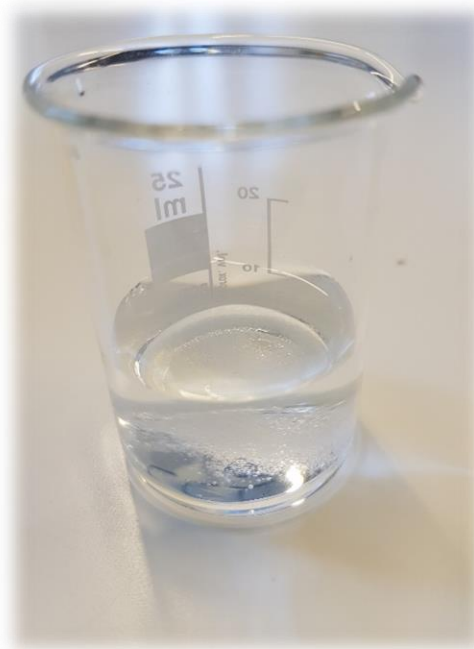
Folytonosan változóak
Inhomogén rendszer

Komponens és fázis

Tiszta víz

NaCl + víz

**Hexán + NaCl + víz
+ színezék**

**Egykomponensű
Egyfázisú**

**Kétkomponensű
Egyfázisú**

**Többkomponensű
Kétfázisú**

Diszperz rendszerek csoportosítása

A diszperz rendszerekben található egy összefüggő, ún. **diszpergáló közeget**, ebben találhatóak a **diszpergált komponensek, anyagok**. A diszperz rendszereket csoportosíthatjuk a diszpergált részecskék mérete szerint.

Homogén rendszerek

- Más néven: valódi oldat
- Részecskék molekulárisan eloszlata találhatóak a közegben, atomi szintű keveredés
- Részecskeméret < 1 nm
- Nincsenek belső határfelületek, homogén, egyfázisú rendszerek, a fényt nem szórják

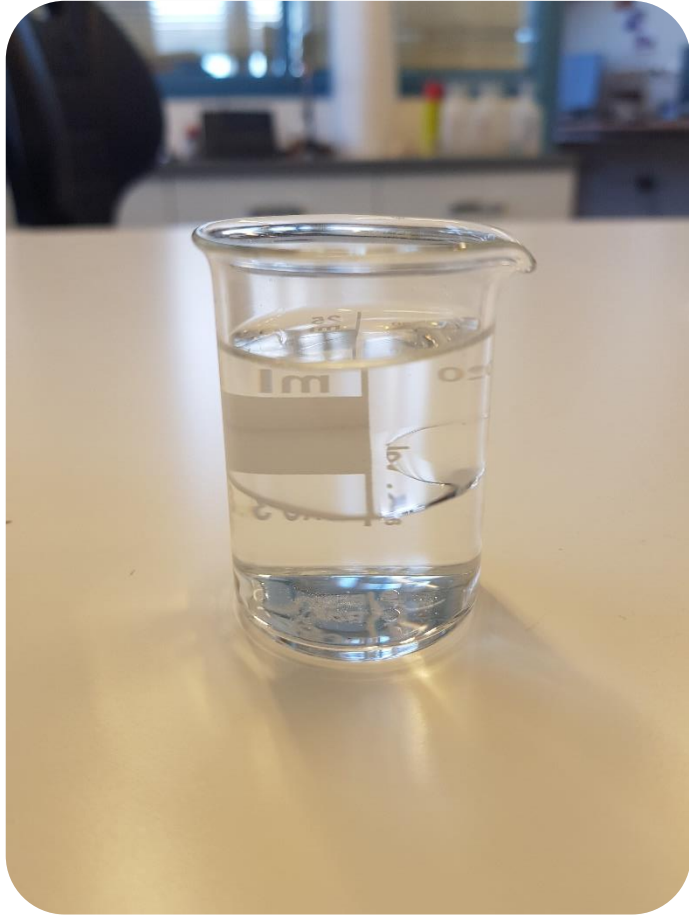
Kolloid rendszerek

- Részecskeméret 1 nm– 1000 nm között
- A kolloid rendszerek szórják a fényt, látható a fény útja (Faraday–Tyndall-jelenség)

Heterogén rendszerek

- Más néven: Durva diszperz rendszer
- 1000 nm $<$ részecskeméret
- Szabad szemmel látható határfelületek, fázishatárok
- Nem stabilak, szétválnak

Heterogén rendszerek – példák

Hexán + víz

Jég + víz

Mák + cukor

Homogén rendszerek

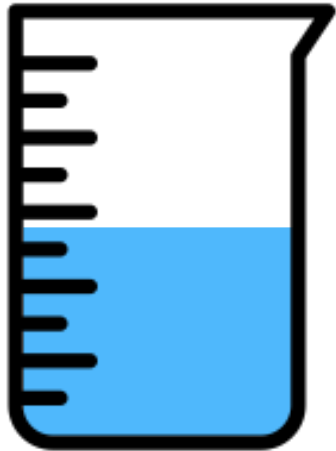
Elegyek, oldatok

Elegy – oldat

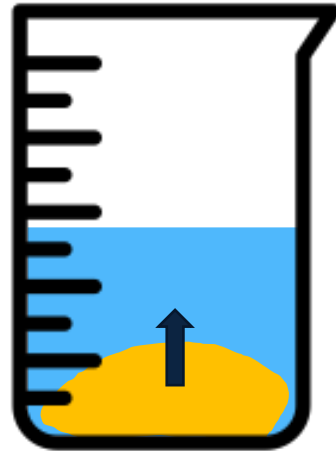
- **Egyfázisú diszperz rendszerek**
- **Elegyről beszélünk, ha a komponensek tetszőleges arányban összekeverhetők, elegyíthetők. Pl.: etanol-víz elegy, levegő. Gázok esetén mindig csak elegyekről beszélünk.**
- **Oldatról beszélünk, ha a komponensek csak egy bizonyos határig (oldhatóság) keverhetők össze. Emiatt az egyik komponensből jellemzően lényegesen nagyobb mennyiség szükséges, ezt nevezzük oldószernek. A többi komponenst oldott anyagnak.**
- **Az oldószer jellemzően folyadék, az oldott anyag lehet szilárd, folyadék vagy gáz halmazállapotú.**

Az oldhatóság

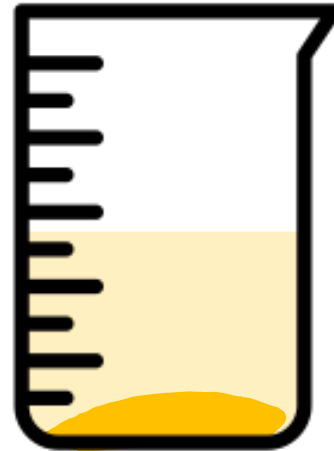
Oldószer pl.: víz

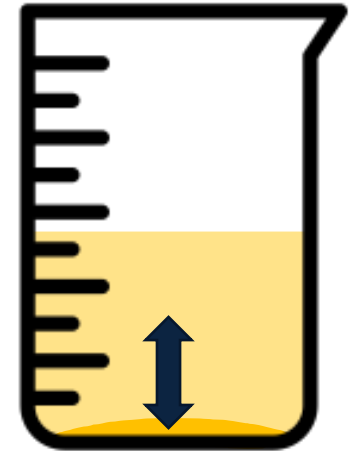
Oldott anyag hozzáadása

Telítetlen oldat

Telített oldat
Dinamikus egyensúly

Oldhatóság függ:

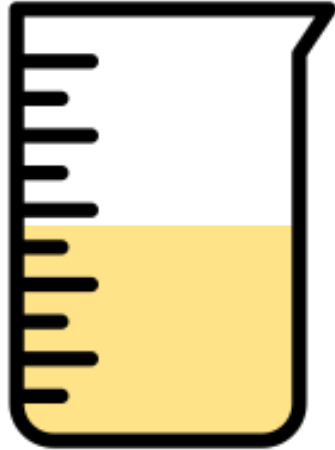
- Hőmérséklet
 - Szilárd anyagok esetén jellemzően a hőmérséklet növelésével nő
 - Gázok esetén a hőmérséklet növelésével csökken (nyomás növelésével nő)

Pl. 26 g / 100 g víz
20°C-on

Az oldhatóság

Telített oldat

60°C

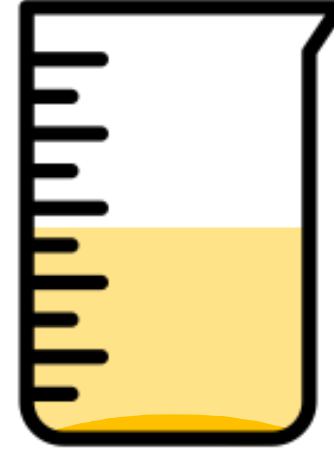
Túltelített oldat

20°C

Telített oldat + kivált kristály

20°C

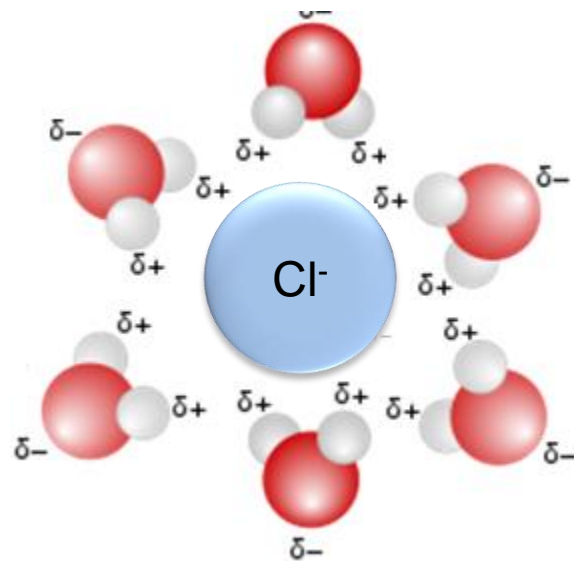
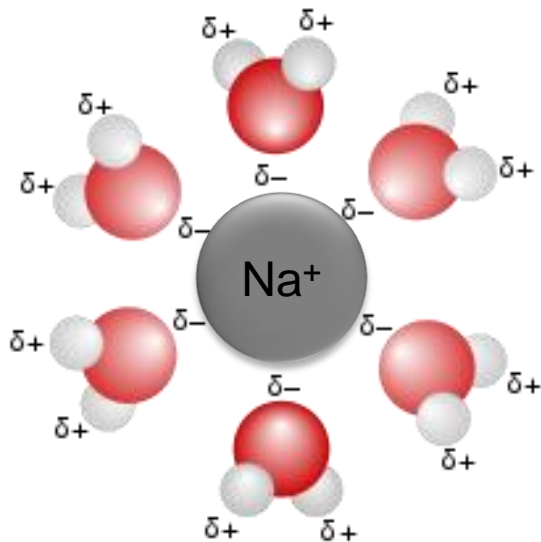
Oldhatóság függ:

- Hőmérséklet
 - Szilárd anyagok esetén jellemzően a hőmérséklet növelésével nő
 - Gázok esetén a hőmérséklet növelésével csökken (nyomás növelésével nő)
- Anyagi minőség
 - Oldott anyag és oldószer
 - Hasonló hasonlót old

Az oldódás

- **Az oldódás lehet egyszerű fizikai oldódás**

- Szolvatáció: Az oldott anyagot körbeveszik az oldószer molekulái, szolvátburok alakul ki. Ha víz az oldószer, ezt hidrátburoknak nevezzük, a folyamat pedig a hidratáció.
- Ionos anyagok esetén elektrolitos disszociáció, ekkor hidratált ionok keletkeznek.

- A hidratált ionok (kationok és anionok) miatt az oldat vezeti az elektromos áramot, elektrolit
- Disszociáció nélküli szolvatáció esetén molekuláris formában oldódnak pl: $\text{C}_{12}\text{H}_{22}\text{O}_{11}(\text{aq})$

Az oldódás

- **Az oldódás lehet kémiai oldódás**

- Kémiai reakció játszódik le az oldószer és az oldott anyag között.

Oldatok összetétele

Többkomponensű rendszerek → szükséges az összetételük megadása.

- *Rendszerint **egy kiszemelt komponens** mennyiségét viszonyítjuk a rendszer **összmennyiségéhez**.*
- *Ezen mennyiségek lehetnek: **tömeg, anyagmennyiség és térfogat**.*

Arányukat kifejezhetjük:

- ***Tört-, ill. százalékjellegű mennyiségek***
- ***Koncentráció jellegű mennyiségek***

Tört-, ill. százalékjellegű mennyiségek

- Tömegtört vagy tömegszázalék (m/m)%

$$w_i = \frac{m_{i \text{ o.a.}}}{m_{\text{oldat}}} = \frac{m_i}{\sum_{i=1}^N m_i}$$

$$w_i\% = \frac{m_{i \text{ o.a.}}}{m_{\text{oldat}}} \cdot 100$$

- Móltört vagy mólszázalék (n/n)%

$$x_i = \frac{n_{i \text{ o.a.}}}{n_{\text{oldat}}} = \frac{n_i}{\sum_{i=1}^N n_i}$$

$$x_i\% = \frac{n_{i \text{ o.a.}}}{n_{\text{oldat}}} \cdot 100$$

- Térfogattört vagy térfogatszázalék (V/V)%

$$\varphi_i = \frac{V_{i \text{ o.a.}}}{V_{\text{oldat}}} = \frac{V_i}{\sum_{i=1}^N V_i}$$

$$\varphi_i\% = \frac{V_{i \text{ o.a.}}}{V_{\text{oldat}}} \cdot 100$$

- Amennyiben nincs külön jelölve, hogy milyen százalékról/törtről van szó, akkor mindig tömegszázaléknak tekintjük.

- Csak akkor van értelme, ha elegyítéskor nem lép fel térfogatváltozás.
- Ezért oldatok összetételének jellemzésére általában nem használjuk.

Koncentráció jellegű mennyiségek

- **Tömegkoncentráció**

$$c_{m,i} = \frac{m_{i,o.a.}}{V_{oldat}}$$

- **Mértékegysége:** általában g/dm^3 .
- **Nem összetévesztendő a sűrűséggel!** Itt nem az oldat össztömegét, hanem csak egy adott komponens tömegét viszonyítjuk az oldat össztérfogatához.

- **Molaritás, moláris koncentráció vagy röviden koncentráció**

$$c_i = \frac{n_{i,o.a.}}{V_{oldat}}$$

- **Mértékegysége:** rendszerint mol/dm^3 (M).
- **Anyagmennyiség-koncentrációnak is nevezik.**

Kristályvíz

- **Kristályrácsba beépült**, közepesen erősen kötött:
 - *nincs kémiai kötés,*
 - *de rácsba történő beépülés miatt az egyszerű másodrendű kölcsönhatásoknál erősebben rögzített.*
 - **Párológ, kiszáradhat/kiszárítható:** részlegesen vagy teljesen is.
- **Összetételük nem állandó, a víztartalmat jelezni kell a képletében:**

- **Pl.:** $CuSO_4 \cdot 5H_2O$ (rézgálic), $Na_3PO_4 \cdot 12H_2O$
- **Felfoghatjuk szilárd oldatokként, jellemezhetjük tömegszázalékkal.**

Kolloid oldatok

Kolloid rendszerek

- A diszpergált részecskék mérete szerint nevezhetünk egy rendszert kolloidnak (részecskeméret 1 és 1000 nm között).
- Nem az anyag kémiai összetételétől, hanem az állapotától függ.
- Számos hétköznapi anyag kolloid rendszer: tej, majonéz, vaj, zselé, felhők stb.
- Mikroszkóppal megfigyelhető a határfelületek jelenléte.

Diszpergált anyag/diszperziós közeg szerinti csoportosítás

Diszpergált anyag	Diszperziós közeg	
	Gáz Aeroszol	Folyadék Lioszol
Gáz	-	Hab (tejszínhab, borotvahab)
Folyadék	Köd (gőz, felhő)	Emulzió (majonéz, vaj, tej)
Szilárd	Füst (szmog)	Szuszpenzió, szol (festék, sár, arany kolloid)

Részecskék típusa szerinti felosztás

- **Diszperziós kolloid**

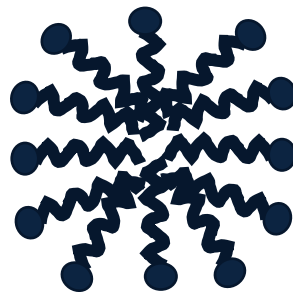
- A folytonos közegben kolloid mérettartományba eső részecskék, mikrofázisok találhatóak, pl.: arany kolloid oldat.

- **Makromolekulás kolloid**

- A diszpergált molekulák mérete önmagában a kolloid tartományba esik, pl.: fehérje oldat.

- **Asszociációs kolloid**

- Kismolekulák egymással összeállva alkotnak egy kolloid részecskét, micellát.
- Amfipatikus molekulák megfelelő koncentrációban hozzák létre.

Szol-gél átmenet

- Amennyiben a kolloid rendszerben a diszpergált részecskéket önálló szolvátburok/hidrátburok veszi körbe, a rendszert szolnak nevezzük. Ekkor a részecskék rendezetlen mozgása (Brown-mozgás) legyőzi a részecskék közötti vonzó kölcsönhatást.
- Amennyiben a vonzó kölcsönhatás nagyobb, a részecskék összekapcsolódnak, kiterjedt térhálós szerkezetet alkotnak, ezt nevezzük gélnak. Ekkor a szolvátburok/hidrátburok részlegesen átfed, a szilárd szerkezet lesz a diszpergáló közeg.
- Szol-gél átmenet a hőmérséklet változtatásával, oldószer elvonással/hozzáadással érhető el.

Összefoglalás

- **Többkomponensű rendszerekről beszélünk, ha legalább két komponens van a rendszerben.**
- **A jelen lévő fázisok alapján beszélhetünk egyfázisú, homogén rendszerekről (oldatok, elegyek), többfázisú, heterogén rendszerekről és a kettő között elhelyezkedő kolloid rendszerekről.**
- **Mivel több komponens van jelen, szükséges megadnunk, jellemeznünk a rendszer összetételét. Ezt megtehetjük tört/százalékos mennyiségekkel vagy koncentráció jellegű mennyiségekkel.**

Köszönöm a figyelmet!